

การศึกษาการหลุดออกนอกระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชน ในภาวะเปราะบาง ในชุมชน*

STUDY OF DROPOUT FROM THE EDUCATION SYSTEM OF STUDENT IN VULNERABLE COMMUNITIES

นัทธพรราชญ์ นันทิวัฒน์กุล¹, ณวพร เชยนาค², แสงอรุณ มีคดิธรรม³,
ฐานรินทร์ หาญเกียรติวงศ์⁴ และ รุจิกานุจน์ ซานนท์⁵

Natthaprat Nantiwatkun¹, Nawaporn Chueynark², Sangarun Meekatitum³,

Thanarin Harnkiattiwong⁴ and Rujikarn Sanont⁵

^{1,5}คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

^{1,5}Faculty of Business Administration Rajamangala University of Technology Thanyaburi, Thailand

^{2,3}สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 1 กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

^{2,3}Technical Promotion and support office, region 1 Ministry of Social Development
and Human Security, Thailand

⁴วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

⁴College of Innovation Management, Rajamangala University of Technology Rattanakosin, Thailand

Corresponding Author's Email: rujikarn_s@mutt.ac.th

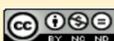
วันที่รับบทความ : 8 ธันวาคม 2568; วันที่แก้ไขบทความ 19 ธันวาคม 2568; วันที่ตอบรับบทความ : 21 ธันวาคม 2568

Received 8 December 2025; Revised 19 December 2025; Accepted 21 December 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาสาเหตุของปัญหาการหลุดออกนอกระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดปทุมธานี 2) เพื่อศึกษาความต้องการ การ

Citation:

* นัทธพรราชญ์ นันทิวัฒน์กุล, ณวพร เชยนาค, แสงอรุณ มีคดิธรรม, ฐานรินทร์ หาญเกียรติวงศ์ และ รุจิกานุจน์ ซานนท์.

(2569). การศึกษาการหลุดออกนอกระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนในภาวะเปราะบาง ในชุมชน.

วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, 4(1), 326-346.

Natthaprat Nantiwatkun, Nawaporn Chueynark, Sangarun Meekatitum, Thanarin Harnkiattiwong and Rujikarn Sanont. (2026). Study Of Dropout From The Education System Of Student In Vulnerable Communities.

Modern Academic Development and Promotion Journal, 4(1), 326-346.;

DOI: <https://doi.org/10.>

<https://so12.tci-thaijo.org/index.php/MADPIADP/>

ส่งเสริมและสนับสนุน เด็กและเยาวชนที่หลุดออกนอกระบบการศึกษาเพื่อกลับเข้าสู่ระบบการศึกษาในพื้นที่จังหวัดปทุมธานี เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีเก็บข้อมูลกับผู้ปกครองหรือผู้ดูแลเด็กและเยาวชนที่หลุดออกจากระบบการศึกษาอาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดปทุมธานี จำนวน 400 คน และเจ้าหน้าที่ในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการจังหวัดปทุมธานี ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการให้ความช่วยเหลือ ติดตาม เด็กและเยาวชนที่หลุดออกจากระบบการศึกษากลับเข้าสู่ระบบการศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา และสถิติพรรณนาได้แก่ ค่าความถี่ และค่าร้อยละ

ผลการวิจัยพบว่า

1) สาเหตุของปัญหาเด็กออกนอกระบบการศึกษาคือ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ เช่น ผู้ปกครองมีรายได้น้อย เด็กต้องทำงานหารายได้จนเจือจกรอบครัว ขาดแคลนทุนทรัพย์ในการดำรงชีพ พักอาศัยอยู่ห่างไกลสถานศึกษา และการดูแลติดตามมารดาที่เจ็บป่วย

2) ความต้องการในการสนับสนุนและส่งเสริมเด็กที่หลุดออกจากระบบการศึกษา เพื่อให้กลับเข้าสู่ระบบการศึกษา ได้แก่ ความต้องการสนับสนุนทางด้านเศรษฐกิจ เช่น ทุนการศึกษา การสนับสนุนอุปกรณ์การเรียน ความต้องการรูปแบบการศึกษาที่ยืดหยุ่นและหลากหลายสอดคล้องกับผู้เรียน เช่น หลักสูตรระยะสั้น สหกิจศึกษา และความต้องการการสนับสนุนจากเครือข่ายที่บูรณาการทุกภาคส่วนของสังคม เพื่อให้การช่วยเหลือมีความต่อเนื่อง เชื่อมโยงและเป็นระบบ

คำสำคัญ: เด็กหลุดออกจากระบบการศึกษา, ชุมชนเปราะบาง, การกลับเข้าสู่ระบบการศึกษา, การยืดหยุ่นทางการศึกษา

Abstract

This research aims to 1) study the causes of education dropout among students in Pathum Thani province, and 2) investigate the requirements, promotion, and support for who have dropped out of school in Pathum Thani province to encourage their re-entry. A mixed - methods research was conducted, collecting data from 400 parents or guardians of students who have dropped out of school residing in Pathum Thani province, and 5 officials from Ministry of

Education officials in Pathum Thani Province involved in assisting and monitoring the re-entry of dropouts. Data were analyzed using content analysis and descriptive statistics, including frequency and percentage.

The results revealed that

1) The main causes of students dropping out of the education system are economic problems, such as parents having low incomes, children having to work to support their families, a lack of financial means, living far from schools, and caring for sick parents.

2) Regarding the requirements for promotion and support for student who have dropout of the education system to re-entry the system, they are require for economic support, such as scholarships and learning equipment, flexible and diverse educational formats that are compatible with learners, such as short courses and cooperative education, and the requirements for support from networks that integrate all sectors of society to ensure continuous, coherent, and systematic assistance.

Keywords: Dropouts, Vulnerable Communities, Re-entry, Flexible Learning

บทนำ

การศึกษาเป็นพื้นฐานที่มีความสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ ทั้งในด้านความรู้ ทักษะ ทศนคติ ความคิด คุณธรรมจริยธรรม จากเอกสารรายงานฉบับพิเศษ สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ปี พ.ศ. 2565 (กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2565) ระบุว่าปัจจุบันเด็กและเยาวชน (บุคคลที่มีอายุเกิน 14 ปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่ถึง 18 ปีบริบูรณ์) ที่อยู่ในกลุ่มเสี่ยงหลุดออกจากระบบการศึกษามากกว่า 1.8 ล้านคนทั่วประเทศ โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนที่อยู่ในกลุ่มช่วงชั้นรอยต่อ คือ ประถมศึกษาปีที่ 6 มัธยมศึกษาปีที่ 3 และมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่มักจะหลุดจากระบบในช่วงปิดเทอม และอาจไม่กลับเข้ามาเรียนอีก ประกอบกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ส่งผลให้ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาไทยลุกลามและร้ายแรงมากขึ้น ซึ่งเกิดจากความเปราะบางทางสังคมที่มีมาก่อน และเมื่อเผชิญกับผลกระทบจากปัญหาหรือภัยคุกคามต่าง ๆ เช่น ปัญหาเศรษฐกิจ ภัยพิบัติ มีแนวโน้มที่จะฟื้นตัว

ได้ไม่เต็มที่ (Kim, & Fannin, 2025; Flanagan, Hallisey, Adams, & Lavery, 2018) ผลกระทบของการหลุดออกจากระบบการศึกษากลางคันจะทำให้ส่งผลกระทบต่อสังคมและประเทศในวงกว้าง ได้แก่ เกิดวงจรความยากจนข้ามรุ่นเนื่องจากผู้ที่ออกจากระบบการศึกษากลางคันจะมีรายได้ต่ำและไม่มีความมั่นคงในการประกอบอาชีพ ทำให้ผลิตภาพและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจลดลง ขัดขวางการพัฒนาที่ยั่งยืน เนื่องจากแรงงานที่ไม่มีการศึกษา ย่อมขาดทักษะหลายด้านที่จำเป็นต่อการทำงาน นอกจากนี้ยังมีความสัมพันธ์กับอัตราการว่างงาน การตั้งครุภัณฑ์ในวัยรุ่น และพฤติกรรมเสี่ยงสูง (Hanushek & Kimko, 2000; Hanushek & Woessmann, 2008; OECD, 2014)

ความเชื่อมโยงของสถานการณ์ปัญหาเด็กและเยาวชนในภาวะเปราะบางในชุมชนที่หลุดออกจากระบบการศึกษาและการออกกลางคันมีแนวโน้มเพิ่มจำนวนขึ้น สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 1 ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีภารกิจในการศึกษาวิเคราะห์สถานการณ์และสภาพแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อสังคม จึงเห็นความจำเป็นในการศึกษาสาเหตุของปัญหาและความต้องการการส่งเสริมและสนับสนุน เด็กและเยาวชนที่หลุดออกนอกระบบการศึกษาเพื่อกลับเข้าสู่ระบบการศึกษา เพื่อใช้เป็นข้อมูลพัฒนางานด้านวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ให้สอดคล้องกับพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย ประกอบการกำหนดนโยบายและกลไกเชิงปฏิบัติสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมให้กับเด็กและเยาวชน ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสาเหตุของปัญหาการหลุดออกนอกระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดปทุมธานี
2. เพื่อศึกษาความต้องการ การส่งเสริมและสนับสนุน เด็กและเยาวชนที่หลุดออกนอกระบบการศึกษาเพื่อกลับเข้าสู่ระบบการศึกษาในพื้นที่จังหวัดปทุมธานี

การทบทวนวรรณกรรม

งานวิจัยนี้มีแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ระบบการศึกษาของประเทศไทย

ระบบการศึกษาของประเทศไทยในปัจจุบันได้กำหนดประเภทและวิธีการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนที่มีพื้นฐานทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เพื่อให้ประชาชนทุกคนในประเทศได้มีโอกาสเข้าถึงการศึกษาในรูปแบบที่เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 หมวด 3 ระบบการศึกษา มาตราที่ 15 ระบุว่าจัดการศึกษามี 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) การศึกษาในระบบ 2) การศึกษานอกระบบ และ 3) การศึกษาตามอัธยาศัยโดยสถานศึกษาสามารถจัดการเรียนการสอนในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือจะจัดทั้ง 3 รูปแบบก็ได้

1.1 การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน การจัดการศึกษาในระบบของประเทศไทย มีรูปแบบตามความเหมาะสมของกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ

1.2 การศึกษานอกระบบตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 บัญญัติไว้ว่า การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล มีเนื้อหาที่เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของแต่ละกลุ่มบุคคล โดยหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนสามารถจัดบริการการศึกษานอกระบบได้ หน่วยงานหลักในการจัดการศึกษานอกระบบ คือ กระทรวงศึกษาธิการ โดยสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัด (สกร.) ซึ่งเป็น ได้จัดการศึกษานอกระบบ 3 รูปแบบหลัก คือ การส่งเสริมการเรียนรู้หนังสือ การศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาต่อเนื่อง

1.3 การศึกษาตามอัธยาศัยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้ระบุไว้ว่า เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งความรู้อื่น ๆ เพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้และมีทักษะพื้นฐาน ในการแสวงหาความรู้ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542; กระทรวงศึกษาธิการ, 2545)

2. แนวคิดความเปราะบางทางสังคม (Social Vulnerability Theory)

ความเปราะบางทางสังคม หมายถึง ความอ่อนแอเชิงโครงสร้างของบุคคล คริวเรือน หรือชุมชนต่อความเสี่ยงและแรงกระทบ (shocks) ซึ่งทำให้เกิดความเสียหายหรือสูญเสีย

สวัสดิการได้ง่ายกว่ากลุ่มอื่น แม้เผชิญเหตุการณ์เดียวกัน (Chambers, 1989) แนวคิดนี้ขยายจากมุมมองความยากจนที่ไม่มีรายได้ไปสู่ความเข้าใจแบบพหุมิติ โดยเน้นเงื่อนไขสังคม สถาบัน ชีตความสามารถ และอำนาจต่อรองของกลุ่มต่าง ๆ ในการป้องกัน รับมือ และฟื้นตัวจากความเสียหาย (Moser, 1998; Adger, 2006) จึงมิใช่คุณลักษณะติดตัวของบุคคล แต่เป็นผลผลิตจากโครงสร้างสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และสถาบันที่อยู่รอบตัวบุคคล

องค์ประกอบหลักในการอธิบายความเปราะบางผ่านสามองค์ประกอบเชิงหน้าที่ ได้แก่ การเปิดรับ (exposure) ต่ออันตรายหรือความเสี่ยง ความไวต่อผลกระทบ (sensitivity) ของระบบสังคม และชีตความสามารถในการปรับตัว (adaptive capacity) ของปัจเจกบุคคลและสถาบัน (Turner et al., 2003; Adger, 2006) กรอบการอธิบายนี้ช่วยวิเคราะห์สาเหตุกลุ่มประชากรที่ยากจน ผู้หญิง เด็ก คนพิการ หรือแรงงานข้ามชาติ ที่ได้รับผลกระทบหนักกว่าเมื่อเกิดวิกฤติเดียวกัน ทั้งจากข้อจำกัดด้านทรัพยากร เครือข่ายสังคม และการเข้าถึงบริการของรัฐ

Cutter et al. (2003) ได้พัฒนาดัชนีการวัดความเปราะบางทางสังคม (Social Vulnerability Index: SoVI) โดยสังเคราะห์ตัวชี้วัดด้านประชากร เศรษฐกิจ สังคม และที่อยู่อาศัย เพื่อระบุเป้าหมายที่ชัดเจน โดยการใช้ข้อมูลสำมะโนประชากรและ GIS ทำแผนที่ฮอตสปอตความเปราะบาง นำสู่กำหนดนโยบายมุ่งเป้า (targeted) ณะที่มีตีพหุระดับและความสัมพันธ์มนุษย์และสิ่งแวดล้อม Turner et al. (2003) เสนอกรอบ coupled human - environment systems ซึ่งอธิบายว่าความเปราะบางเป็นปรากฏการณ์พหุระดับ คือ เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่าง คริวเรือน ชุมชน เมือง และประเทศ รวมถึงการเชื่อมโยงห่วงโซ่อุปทานและสิ่งแวดล้อมโลก ดังนั้น การลดความเปราะบางต้องใช้การบูรณาการนโยบายข้ามภาคส่วนและข้ามระดับการปกครองในการช่วยกันแก้ไขปัญหา Moser (1998) ได้กล่าวว่า คริวเรือนสามารถลดความเปราะบางได้ด้วยการสะสมและกระจายสินทรัพย์ ส่วน Folke (2006) เน้นศักยภาพของชุมชนในการดูดซับ ฟื้นตัว และปรับตัวต่อแรงกระแทกหรือเป็นชุมชนที่มีความยืดหยุ่น การออกแบบนโยบายที่ดีจึงต้องเสริม ชีตความสามารถเชิงโครงสร้างควบคู่กับชีตความสามารถเชิงตัวการ (agentic capacity) ของคริวเรือน/ชุมชน

ความเปราะบางเชิงซ้อนและอัตลักษณ์ซ้อนทับ คือ ความเปราะบาง ตามชนชั้น เพศ วัย เชื้อชาติ สถานะกฎหมาย และความพิการ เกิดเป็นความเสียเปรียบเชิงซ้อน (intersectionality) ซึ่งทำให้ออกาสเข้าถึงทรัพยากรและการคุ้มครองแตกต่างกัน (Crenshaw,

1989; Adger, 2006) ในบริบทเด็ก เยาวชนหญิง เด็กพิการ เด็กที่ไม่มีเอกสารยืนยันตัวตน หรือ ลูกของแรงงานข้ามชาติ มักเผชิญข้อจำกัดหลายด้าน ทั้งการเข้าถึงการศึกษา สาธารณสุข และความยุติธรรม กลไกทางการศึกษาที่สามารถประสานกลุ่มเปราะบางให้สามารถเข้าถึง โครงสร้างทางสังคมอื่นอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานได้ จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการลดผลกระทบที่ เกิดจากสภาวะความเปราะบาง ทั้งยังสามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองขจัดสภาวะ เปราะบางให้หมดไป สร้างความเท่าเทียมให้เกิดขึ้นได้

3. นโยบายด้านการศึกษาในปัจจุบัน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570) โดยเฉพาะ หมายเหตุที่ 12 ไทยมีกำลังคนสมรรถนะสูงมุ่งเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ตอบโจทย์การพัฒนาแห่ง อนาคต กำหนดหลักการสำคัญไว้ดังนี้

1) สร้างภูมิคุ้มกันให้กับผู้เรียนและประชาชน สร้างหลักประกันว่าทุกคนจะต้องมี การศึกษาที่มีคุณภาพอย่างครอบคลุมทุกพื้นที่

2) สนับสนุนให้ผู้ปฏิบัติงานทุกคนดำเนินการตามภารกิจที่เป็นประโยชน์ต่อการ ยกระดับคุณภาพการศึกษา

3) ดำเนินการตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ โดยมุ่งเป้าหมายการพัฒนา การศึกษา เพื่อร่วมกัน "พลิกโฉมการศึกษาสู่ยุคดิจิทัล" (Transforming Education to Fit in the Digital Era) รวมทั้งมีสมรรถนะที่สำคัญจำเป็นสำหรับโลกยุคใหม่ (สำนักงานสภา พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565)

นโยบายและจุดเน้นของกระทรวงศึกษาธิการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 มุ่งเน้น ใน 4 ประเด็นหลัก โดยมีสาระสำคัญคือ การลดความเสี่ยงและการสร้างโอกาส โดยใช้การศึกษา เป็นทรัพยากรสำคัญในการรับมือกับสภาวะเปราะบางที่เกิดจากพหุมิติต่าง ๆ เช่นโครงสร้าง ทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และสถาบันที่อยู่รอบตัวเด็กและเยาวชน

1. การจัดการศึกษาเพื่อความปลอดภัย การสร้างความปลอดภัยในสถานศึกษาเพื่อเพิ่ม ความเชื่อมั่นของสังคม และป้องกันภัยคุกคามในชีวิตทุกรูปแบบ ปลูกฝังทัศนคติ พฤติกรรม และ องค์ความรู้ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์และไซเบอร์อย่างสร้างสรรค์ ส่งเสริมคุณลักษณะและ พฤติกรรมที่พึงประสงค์ด้านสิ่งแวดล้อม สร้างความตระหนักรู้และจิตสำนึกในการอนุรักษ์ พื้นที่ พุทธศาสนิกชนและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และพัฒนาบทบาทและภารกิจด้านความปลอดภัยของทุกหน่วยงานในสังกัด กระทรวงศึกษาธิการโดยบูรณาการความร่วมมือกับทุกภาคส่วน

2. การยกระดับคุณภาพการศึกษา โดยส่งเสริม สนับสนุนให้สถานศึกษาจัดการเรียนรู้ สู่สมรรถนะตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) จัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมพหุปัญญาให้กับผู้เรียนในรูปแบบ Active Learning, STEM Education, Coding ฯลฯ พัฒนาระบบการวัดผล ประเมินผลฐานสมรรถนะ ที่เน้นสมรรถนะ และผลลัพธ์ที่ตัวผู้เรียน พัฒนาทักษะและสมรรถนะด้าน Soft Power สนับสนุนให้ผู้เรียนทุกช่วงวัยได้เรียนรู้ตามความสนใจผ่านดิจิทัลแพลตฟอร์มที่หลากหลาย ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) และการฟื้นฟูภาวะถดถอยทางการเรียนรู้ (Learning Loss) พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง ทักษะด้านการเงินและการออม (Financial Literacy) ให้กับผู้เรียน

3. การสร้างโอกาส ความเสมอภาค และความเท่าเทียมทางการศึกษาทุกช่วงวัยโดย พัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศของนักเรียนเป็นรายบุคคล ส่งเสริมสนับสนุนให้เด็กปฐมวัยที่มี อายุตั้งแต่ 3 ปีขึ้นไปเข้าสู่ระบบการศึกษา พัฒนาข้อมูลและทางเลือกที่หลากหลายให้กับผู้เรียน กลุ่มเป้าหมายพิเศษและกลุ่มเปราะบาง รวมทั้งกลุ่มเยาวชนอายุ 15-24 ปีที่ไม่ได้อยู่ในระบบ การศึกษาฝึกอบรม พัฒนาระบบธนาคารหน่วยกิต (Credit Bank) สนับสนุนการจัดการศึกษาขั้น พื้นฐานโดยครอบครัว (Home School) และการเรียนรู้ที่บ้านเป็นหลัก (Home-based Learning)

4. การศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพสอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ โดยการ Re-skill Up-skill และ New skill เพื่อให้ทุกกลุ่มเป้าหมายมีการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น และเพิ่มขีด ความสามารถในการแข่งขัน พัฒนาหลักสูตรอาชีวศึกษา หลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น จัดการ เรียนรู้แบบต่อเนื่อง พัฒนากำลังคนตามกรอบคุณวุฒิแห่งชาติ ยกระดับสมรรถนะ กำลังคนตาม กรอบคุณวุฒิอ้างอิงอาเซียน และมาตรฐานสากลเพื่อผลิตกำลังคนที่ตอบโจทย์การพัฒนา ประเทศ ส่งเสริมการพัฒนาระบบการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติด้านอาชีวศึกษา (V-NET) ตาม สมรรถนะที่จำเป็นในการเข้าสู่อาชีพ เพิ่มบทบาทการอาชีวศึกษาในการสร้างและพัฒนา ผู้ประกอบการและกำลังแรงงานในภาคเกษตร โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรอัจฉริยะ (smart farmer) จัดตั้งศูนย์ให้คำปรึกษาการจัดตั้งธุรกิจ (Start Up) ภายใต้ศูนย์พัฒนาอาชีพและการ เป็นผู้ประกอบการ พัฒนาหลักสูตรอาชีพสำหรับกลุ่มเป้าหมายผู้อยู่นอกระบบโรงเรียน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2567)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจด้วยวิธีการวิจัยแบบผสมวิธี (mixed method) การวิจัยเชิงคุณภาพผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ เจ้าหน้าที่ในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการจังหวัดปทุมธานี ที่ดำรงตำแหน่งหรือปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านการจัดการศึกษาภาคบังคับ การให้ความช่วยเหลือ ติดตาม เด็กและเยาวชนที่หลุดออกจากระบบการศึกษาและส่งเสริมสนับสนุนเด็กและเยาวชนกลับเข้าสู่ระบบการศึกษา โดยมีประสบการณ์ในการดำเนินงานดังกล่าว ไม่น้อยกว่า 1 ปี ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจงตามหลักเกณฑ์ที่ได้กล่าวมาข้างต้น เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลคือ แบบสัมภาษณ์ แบบกึ่งโครงสร้าง เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) กระทั่งได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและข้อมูลมีความอึดตัว จำนวน 5 คน จึงนำมาวิเคราะห์เนื้อหา และจัดทำแนวคำถามของแบบสอบถามร่วมกับการศึกษาเอกสารผลงานทางวิชาการ วิทยุและแนวความคิดต่างๆ ตลอดจนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ

การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ คือ ผู้ปกครองหรือผู้ดูแลเด็ก และเยาวชนที่หลุดออกจากระบบการศึกษาอาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดปทุมธานี โดยวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง มีกระบวนการเลือกกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1. ผู้วิจัยประสานขอข้อมูลจากกระทรวงศึกษาธิการจังหวัดปทุมธานี ซึ่งจะมีข้อมูลรายชื่อเด็กและเยาวชนที่หลุดออกจากระบบการศึกษา ที่หน่วยงานคอยให้ความช่วยเหลือติดตาม เพื่อการส่งเสริมและสนับสนุนเด็กและเยาวชนกลับเข้าสู่ระบบการศึกษา

2. ประสานไปยังอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดปทุมธานี เพื่อกำหนดวัน เวลา สถานที่ในการเข้าพบ เพื่อชี้แจงรายละเอียดโครงการวิจัย เหตุผลและรายละเอียดของการศึกษาวิจัย

3. เข้าร่วมการวิจัยตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนด ผู้วิจัยชี้แจงรายละเอียดโครงการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล แนวคำถาม รูปแบบการนำเสนอข้อมูลการวิจัยเป็นการนำเสนอในภาพรวมไม่เจาะจง และไม่ระบุผู้ให้ข้อมูล พร้อมชี้แจงรายละเอียดโครงการวิจัย เหตุผลและรายละเอียดของการศึกษาวิจัย พร้อมแจกเอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัย เปิดโอกาสให้ซักถามข้อมูล

4. ผู้เข้าร่วมวิจัย ได้ลงนามยินยอมเข้าร่วมวิจัยแล้ว ผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม ประมาณ 30 - 40 นาที

เกณฑ์การคัดเลือกผู้เข้าร่วมวิจัย คือ เป็นผู้ปกครองหรือผู้ดูแลเด็กและเยาวชนที่หลุดออกจากระบบการศึกษาอาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดปทุมธานี มีความสามารถในการให้ข้อมูลด้วยตนเอง อ่าน ฟัง และเขียนภาษาไทยได้ มีความยินดีและเต็มใจในการเข้าร่วมการให้ข้อมูลของการวิจัยรวมกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามโดยแบ่งเป็น โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนที่ 2 สาเหตุที่ส่งผลต่อปัญหาเด็กและเยาวชนหลุดออกจากระบบการศึกษาหรือการออกกลางคัน และส่วนที่ 3 ความต้องการในการส่งเสริมและสนับสนุนด้านการศึกษาเพื่อให้เด็กและเยาวชนหลุดออกจากระบบการศึกษาเข้าสู่ระบบการศึกษา ซึ่งเป็นข้อความแบบเลือกตอบ ส่วนสุดท้าย ส่วนที่ 4 คือความคิดเห็นเพิ่มเติม/ข้อเสนอแนะ การหาความตรง (Validity) โดยนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นไปเสนออาจารย์ที่ปรึกษาโครงการวิจัย จากนั้นนำมาแก้ไขปรับปรุงข้อความให้เหมาะสม

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าความถี่ (Frequency) และสถิติร้อยละ (Percentage)

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาสาเหตุของปัญหาการออกนอกระบบการศึกษา

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนและร้อยละสาเหตุที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนหลุดออกจากระบบการศึกษา หรือออกกลางคัน (400 คน)

สาเหตุ	จำนวน (คน)	ร้อยละ	อันดับ
1. ที่พักอาศัยอยู่ห่างไกลสถานศึกษา การคมนาคมไม่สะดวกในการเดินทางมาสถานศึกษา	125	31.25	3
2. มีปัญหาเรื่องสุขภาพ มีโรคประจำตัว เจ็บป่วยเรื้อรัง	41	10.25	6
3. มีความพิการ	12	3.00	8
4. ได้รับผลกระทบจากภัยต่าง ๆ เช่น ภัยทางธรรมชาติ น้ำท่วม ไฟไหม้ เป็นต้น	8	2.00	9

สาเหตุ	จำนวน (คน)	ร้อยละ	อันดับ
5. ต้องดูแลบิดา มารดา ที่เจ็บป่วย	58	14.50	5
6. ต้องย้ายติดตามผู้ปกครอง	58	14.50	5
7. ต้องทำงานเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว	155	38.75	2
8. ผู้ปกครองมีรายได้น้อย ไม่เพียงพอ กับการดำรงชีพ	268	67.00	1
9. ขาดแคลนทุนทรัพย์ในการดำรงชีพ	79	19.75	4
10. ขาดแคลนอุปกรณ์การเรียน	26	6.50	7
11. ขาดแคลนเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย	58	14.50	5
12. อื่น ๆ	1	0.25	10

จากตารางที่ 1 พบว่า สาเหตุส่วนใหญ่มาจากผู้ปกครองมีรายได้น้อย ไม่เพียงพอกับการดำรงชีพ จำนวน 268 คน คิดเป็นร้อยละ 67.00 รองลงมาคือ คือ เด็กหรือเยาวชนต้องทำงานเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว จำนวน 155 คน คิดเป็นร้อยละ 38.75 ที่พักอาศัยอยู่ทางไกลสถานศึกษา การคมนาคมไม่สะดวกในการเดินทางมาสถานศึกษา จำนวน 125 คน คิดเป็นร้อยละ 31.25 ต่อมา การขาดแคลนทุนทรัพย์ในการดำรงชีพ จำนวน 79 คน คิดเป็นร้อยละ 19.75 และสาเหตุที่มีอันดับเท่ากัน 3 ข้อ คือ การต้องดูแลบิดา มารดาที่เจ็บป่วย การต้องย้ายติดตามผู้ปกครอง และการขาดแคลนเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย มีจำนวน 58 คน คิดเป็นร้อยละ 14.50 เท่ากัน

ผลการศึกษาความต้องการในการสนับสนุนและส่งเสริมด้านการศึกษาเพื่อให้เด็กและเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษากลับเข้าสู่ระบบการศึกษา

ตารางที่ 2 ความต้องการในการส่งเสริมและสนับสนุนด้านการศึกษาเพื่อให้เด็กและเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษากลับเข้าสู่ระบบการศึกษา

ความต้องการในการส่งเสริมและสนับสนุนด้านการศึกษา	จำนวน (คน)	ร้อยละ	อันดับ
1. การยกเว้นค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ด้านการศึกษาให้กับเด็กและเยาวชนที่มีความต้องการกลับเข้าสู่ระบบการศึกษา	207	51.75	1
2. การสนับสนุนอุปกรณ์การเรียน ให้กับเด็กและเยาวชนที่มีความต้องการกลับเข้าสู่ระบบการศึกษา	172	43.00	9
3. การสนับสนุนค่าพาหนะเดินทางไปเรียนให้กับเด็กและเยาวชนที่มีความต้องการกลับเข้าสู่ระบบการศึกษา	188	47.00	4
4. จัดบริการที่พัก หรืออำนวยความสะดวกในการเดินทางให้ผู้เรียนที่อยู่ห่างไกล	162	40.50	13
5. จัดหาทุนสนับสนุนการศึกษาให้กับเด็กและเยาวชนที่มีความต้องการกลับเข้าสู่ระบบการศึกษา	194	48.50	3
6. การปรับเปลี่ยนวงเงินกู้ยืมเพื่อการศึกษา ของกองทุนให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.)	172	43.00	9
7. การส่งเสริมและสนับสนุนการฝึกทักษะอาชีพของกลุ่มเด็กที่มีความต้องการกลับเข้าสู่ระบบการศึกษา เพื่อหารายได้เสริมในระหว่างเรียน	165	41.25	11
8. การจัดกิจกรรม การเรียนการสอนที่ตอบสนองต่อความสนใจ ของผู้เรียนอย่างหลากหลาย เพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสเลือกเรียนในสิ่งที่ตนเองต้องการ	160	40.00	14
9. การจัดหาแพลตฟอร์มสิ่งอำนวยความสะดวกและแหล่งเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเรียนของผู้เรียน	162	40.50	13
10. การจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนมีรายได้ระหว่างเรียน เพื่อลดรายจ่ายของผู้ปกครอง	164	41.00	12

ความต้องการในการส่งเสริมและสนับสนุนด้านการศึกษา	จำนวน (คน)	ร้อยละ	อันดับ
11. การจัดการเรียนการสอนที่มีความหลากหลาย การสอน ซ่อม การสอนเสริม ให้กับผู้เรียนที่ประสบปัญหาผลการเรียน ต่ำ	179	44.75	6
12. การปรับรูปแบบการเรียน การวัดและประเมินผลที่ เหมาะสมกับความต้องการจำเป็นของผู้เรียนรายบุคคล สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน	175	43.75	7
13. การจัดระบบการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นหลากหลาย การ เรียนออนไลน์ หรือโปรแกรมการศึกษาที่สามารถเรียนได้ใน เวลาที่สะดวกตอบโจทย์เงื่อนไขชีวิตของเด็ก	166	41.50	10
14. หน่วยงานภาครัฐควรมีการจัดช่องทางในการรับฟังปัญหา และการให้คำปรึกษากับเด็กและเยาวชนที่ประสบปัญหา ด้านต่าง ๆ	165	41.25	11
15. ส่งเสริมระบบการแนะแนวการศึกษาและการส่งต่อผู้เรียน จนจบการศึกษาภาคบังคับ ให้สอดคล้องกับความต้องการ จำเป็นของผู้เรียนรายบุคคล โดยการประสานบุคคลและ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	166	41.50	10
16. การจัดสวัสดิการสำหรับกลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบ การศึกษาที่มีความต้องการประกอบอาชีพโดยไม่ต้องการ ศึกษาต่อ ควรได้รับการสนับสนุนการฝึกทักษะอาชีพและทุน ประกอบอาชีพ	179	44.75	6
17. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้ประกอบการภาคเอกชน ในการจัดการปัญหา สนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน ควบคู่กับการทำงานและร่วมมือพัฒนาเด็กให้สอดคล้องกับ ความต้องการของตลาดแรงงาน	172	43.00	9
18. การสนับสนุนการฝึกทักษะอาชีพ สำหรับผู้ปกครอง และ ครอบครัวในการสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัว	186	46.50	5

ความต้องการในการส่งเสริมและสนับสนุนด้านการศึกษา	จำนวน (คน)	ร้อยละ	อันดับ
19. การสร้างเครือข่ายในการดำเนินงาน ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่ตกหล่น หรือหลุดออกจากระบบการศึกษา	173	43.25	8
20. การส่งเสริมให้มีอาสาสมัครในระดับชุมชน เพื่อสนับสนุนการทำงานในระดับพื้นที่ ในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชน โดยสำรวจเด็กที่เสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษา เด็กนอกระบบการศึกษา เข้าถึงตัวเด็ก และให้การช่วยเหลือและสนับสนุนเด็กได้อย่างรวดเร็ว	195	48.75	2

จากตารางที่ 2 พบว่า ความต้องการยกเว้นค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ด้านการศึกษา มากเป็นอันดับ 1 จำนวน 207 คน คิดเป็นร้อยละ 51.75 รองลงมาคือ การส่งเสริมให้มีอาสาสมัครในระดับชุมชน เพื่อสนับสนุนการทำงานในระดับพื้นที่ ในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชน จำนวน 195 คิดเป็นร้อยละ 48.75 ต่อมาคือ จัดหาทุนสนับสนุนการศึกษาให้กับเด็กและเยาวชนที่มีต้องการกลับเข้าสู่ระบบการศึกษา จำนวน 194 คน คิดเป็นร้อยละ 48.50 การสนับสนุนค่าพาหนะเดินทางไปเรียนให้กับเด็กและเยาวชนที่มีความต้องการกลับเข้าสู่ระบบการศึกษา จำนวน 188 คน คิดเป็นร้อยละ 47.00 การสนับสนุนการฝึกทักษะอาชีพ สำหรับผู้ปกครองและครอบครัวในการสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัว จำนวน 186 คน คิดเป็นร้อยละ 46.50

ต่อมา อันดับที่ 6 มี 2 ข้อ คือ การจัดสวัสดิการสำหรับกลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่มีความต้องการประกอบอาชีพโดยไม่ต้องการศึกษาต่อ ควรได้รับการสนับสนุนการฝึกทักษะอาชีพและทุนประกอบอาชีพและ การจัดการเรียนการสอน ที่มีความหลากหลาย การสอนซ่อม การสอนเสริม ให้กับผู้เรียนที่ประสบปัญหาผลการเรียนต่ำ จำนวน 179 คน คิดเป็นร้อยละ 44.75 ต่อมาคือ การปรับรูปแบบการเรียน การวัดและประเมินผลที่เหมาะสมกับความ ต้องการจำเป็นของผู้เรียนรายบุคคล สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน จำนวน 175 คน คิดเป็นร้อยละ 43.75 การสร้างเครือข่ายในการดำเนินงาน ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่ตกหล่น หรือหลุดออกจากระบบการศึกษา

จำนวน 173 คน คิดเป็นร้อยละ 43.25 อันดับต่อไปมี 3 ข้อ คือ การปรับเพิ่มวงเงินกู้ยืมเพื่อการศึกษา ของกองทุนให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.) และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้ประกอบการภาคเอกชน ในการจัดการปัญหา สนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนควบคู่กับการทำงานและร่วมมือพัฒนาเด็กให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน และ การสนับสนุนอุปกรณ์การเรียน ให้กับเด็กและเยาวชนที่มีความต้องการกลับเข้าสู่ระบบการศึกษา จำนวน 172 คน คิดเป็นร้อยละ 43.00 และส่งเสริมระบบการแนะแนวการศึกษาและการส่งต่อผู้เรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับ ให้สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นของผู้เรียนรายบุคคล โดยการประสานบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 166 คน คิดเป็นร้อยละ 41.5 ตามลำดับ

สรุปผลการศึกษาความต้องการของกลุ่มตัวอย่างในการส่งเสริมและสนับสนุนด้านการศึกษาเพื่อให้เด็กและเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษากลับเข้าสู่ระบบการศึกษา สามารถแบ่งความต้องการออกได้เป็น 3 ประเด็นหลัก คือ ความต้องการสนับสนุนทางด้านเศรษฐกิจ อยู่ในความต้องการ 5 อันดับแรก ต่อมาคือ ความต้องการให้มีการจัดการศึกษาที่ยืดหยุ่นและหลากหลายสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน และกลุ่มสุดท้ายคือ ความต้องการการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ หรือการมีเครือข่ายความช่วยเหลือที่เป็นองค์รวมของภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชนในการสนับสนุนและส่งเสริมเด็กและเยาวชนหลุดออกจากระบบการศึกษาให้เข้ากลับสู่ระบบการศึกษา

อภิปรายผล

อภิปรายผลการศึกษา ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า เด็กและเยาวชนที่ประสบปัญหาหลุดจากระบบการศึกษา มีสาเหตุจากปัญหาความยากจน ภาระการทำงาน และการดูแลสมาชิกในครัวเรือนที่เจ็บป่วย มีแนวโน้มจะออกจากระบบการศึกษาสูงกว่าอย่างชัดเจน สอดคล้องกับ Ressa and Andrews (2022) พบว่า มีสาเหตุจาก ความยากจน ภาระงานในครัวเรือน การย้ายที่อยู่ นอกจากนี้ยังพบปัญหา การขาดแคลนทรัพยากรพื้นฐานสำหรับการเรียน เช่น อุปกรณ์การเรียนและเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ส่งผลโดยตรงต่อสถานะการศึกษาในกลุ่มเด็กและเยาวชนที่อยู่ในภาวะเปราะบาง การขาดแคลนทุนทรัพย์ในการดำรงชีพ ปัญหาเชิงสังคมอื่น ๆ พบว่ามีกรณีการตั้งครุภักก่อนวัยอันควร และการออกจากโรงเรียน

เพื่อมีครอบครัว สอดคล้องกับการศึกษาของ UNICEF East Asia and Pacific Regional Office (2019) และ พัทธธาดา ดันดิชูเวช (2560) ระบุว่า ปัจจัยในการผลักเด็กคนหนึ่งให้ออกจากระบบการศึกษามีมากมายหลายประการไม่ใช่เพียงปัจจัยเดียว ปัจจัยเหล่านั้นประกอบด้วยทัศนคติที่มีต่อการเรียนของเยาวชนเอง ความยากลำบากในการเดินทาง และปัจจัยด้านเศรษฐกิจ เป็นต้น โดยแบ่งปัจจัยในการหลุดออกจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชน 3 กลุ่มใหญ่คือ ปัจจัยอุปสงค์ของครัวเรือน ความยากจน ต้นทุนโอกาส ภาระงานในครอบครัว ทัศนคติเรื่องเพศ/ชาติพันธุ์ ต่อมา คือ ปัจจัยอุปทานของระบบ ระยะทาง โรงเรียน/ครูไม่เพียงพอ คุณภาพการเรียนรู้ต่ำ ภาษา ความไม่พร้อมรองรับความพิการ และกลุ่มสุดท้าย ปัจจัยกำกับดูแล ข้อมูลเชิงระบบไม่ครอบคลุม การลงทะเบียนสูติบัตร/สัญชาติทำให้ข้อมูลหายจากระบบและไม่สามารถใช้สิทธิได้ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะความเหลื่อมล้ำทางสังคม ที่ฝังอยู่ในระดับโครงสร้าง ส่งผลให้เกิดความไม่เท่าเทียมในการกระจายรายได้ นำไปสู่การเกิดสภาวะเปราะบางของเด็กและเยาวชนที่อยู่ในสังคม และในที่สุดจึงหลุดออกจากระบบการศึกษา เพราะฉะนั้นจึงสามารถชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการมีระบบสวัสดิการและกลไกช่วยเหลือครอบครัวในระดับพื้นที่ เพื่อบรรเทาภาระทางเศรษฐกิจและเสริมสร้างโอกาสให้เด็กสามารถกลับเข้าสู่ระบบการศึกษาได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ความต้องการในการส่งเสริมและสนับสนุนด้านการศึกษา สรุปลงมาจากผลการศึกษา 5 อันดับแรก พบว่า เป็นความต้องการทางด้านเศรษฐกิจเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษา คือ ความต้องการยกเว้นค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ด้านการศึกษา รองลงมาคือ การมีอาสาสมัครในระดับชุมชน เพื่อสนับสนุนการทำงานในระดับพื้นที่ ในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชน ความต้องการทุนสนับสนุนการศึกษา การสนับสนุนค่าพาหนะเดินทางไปเรียน การสนับสนุนการฝึกทักษะอาชีพ สำหรับผู้ปกครอง และครอบครัวเพื่อสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัว สอดคล้องกับการศึกษาของ สถิตย์ พันธ์แสน และบุญธรรม ราชรักษ์ (2562) พบว่า หากค่าใช้จ่ายในการเรียนและส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดถูกสนับสนุนโดยไม่ต้องให้ภาคครัวเรือนรับผิดชอบสามารถ ลดโอกาสการหลุดออกจากระบบการศึกษาอย่างมีนัยสำคัญ

จากผลการศึกษาข้างต้นจึงสามารถแบ่งความต้องการออกเป็น 3 ประเด็น คือ ความต้องการสนับสนุนทางด้านเศรษฐกิจ ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Moser (1998) ได้กล่าวถึงการแก้ไขปัญหาความเปราะบางโดยการสะสมสินทรัพย์ของ

ครัวเรือน ต่อมาความต้องการให้มีการจัดการศึกษาที่ยืดหยุ่นและหลากหลายสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ซึ่งอาจเกิดจากเด็กกลุ่มที่ออกจากระบบการศึกษาไม่ได้ต้องการกลับไปเรียนในระบบเดิมเสมอไป แต่ต้องการทางเลือกในการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับชีวิตจริง เช่น หลักสูตรอาชีพระยะสั้น การฝึกอบรมทักษะอาชีพ หรือการเรียนรู้ผ่านโครงการที่ชุมชนจัดขึ้น และประการสุดท้ายคือ ความต้องการการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ โดยมีเครือข่ายความช่วยเหลือที่เป็นองค์กรของภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชนในการสนับสนุนและส่งเสริมเด็กและเยาวชนหลุดออกจากระบบการศึกษาให้เข้ากลับสู่ระบบการศึกษา ซึ่งอาจมีสาเหตุจากการเด็กที่หลุดออกจากระบบการศึกษาต้องการแรงสนับสนุนทางสังคม (Social Support) เพื่อให้เด็กสามารถกลับเข้าสู่ระบบการศึกษา หากมีเครือข่ายทางสังคมร่วมมือกัน ย่อมส่งผลให้เด็กสามารถกลับเข้าสู่ระบบการศึกษาได้อย่างยั่งยืน สอดคล้องกับการศึกษาของ เกศรัชนี ยืนวงศ์ (2564) โดยให้ส่วนกลางมีบทบาทหลักในการสนับสนุนการดำเนินงานในภาพรวม และหน่วยงานระดับพื้นที่เป็นกลไกสำคัญในการดำเนินงาน แบ่งออกเป็น 3 ช่วงคือ ช่วงการติดตามค้นหาเด็กและเยาวชนที่หลุดออกนอกระบบการศึกษาให้กลับเข้าสู่ระบบการศึกษา ระยะต่อมาคือดำเนินการติดตามและหาสาเหตุเป็นรายบุคคล ระยะสุดท้ายคือ การวางแผนแนวทางการป้องกันและรักษาผู้เรียนให้คงอยู่ในระบบการศึกษา การบูรณาการจึงอยู่ในทุกระดับเริ่มตั้งแต่หน่วยที่เล็กที่สุดของสังคมคือ ครอบครัวไปจนถึงความร่วมมือในระดับประเทศ

องค์ความรู้ใหม่

ความต้องการของเด็กที่หลุดออกจากระบบการศึกษา สามารถแบ่งความต้องการออกเป็น 3 ประเด็นหลัก คือ (1) ความต้องการสนับสนุนทางด้านเศรษฐกิจ (2) ความต้องการรูปแบบการศึกษาที่ยืดหยุ่นและหลากหลายสอดคล้องกับผู้เรียน (3) ความต้องการการสนับสนุนจากเครือข่ายที่บูรณาการทุกภาคส่วนของสังคม

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ สรุปได้ว่า สาเหตุหรือปัจจัยหลักที่ทำให้คือ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ดังนั้น หากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถจัดหาทุนการศึกษามอบอุดหนุนรายเดือน หรือการยกเว้นค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับการเรียน เช่น ค่าเทอม อุปกรณ์การเรียน และสนับสนุนค่าเดินทาง ค่าอาหาร

กลางวัน ย่อมส่งผลให้เด็กและเยาวชนหลุดออกจากระบบการศึกษาให้เข้ากลับสู่ระบบการศึกษาได้ 1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ ประกอบด้วย 1.1 จากผลการวิจัยปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัวเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้เด็กและเยาวชนต้องหลุดจากการศึกษาในระบบดั่งนั้น นอกจากการจัดสรรทุนการศึกษาและสวัสดิการที่เหมาะสมให้กับเด็กและเยาวชนแล้วควรมีการแก้ไขปัญหาาร่วมกันอย่างเป็นระบบโดยองค์รวมทั้งหมดเพื่อสร้างให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจเป็นการแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนหลุดออกจากระบบการศึกษาในระบบได้อย่างยั่งยืน 1.2 ควรพัฒนาระบบการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น (Flexible Learning System) เพื่อให้เด็กที่ต้องทำงานสามารถมีทางเลือกในการศึกษาพร้อมทั้งสามารถทำงานไปด้วยได้ 1.3 จากผลการวิจัย พบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนยังไม่มีส่วนร่วมมากนัก ควรสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนให้มากขึ้น เพื่อให้ความช่วยเหลือแก่เด็กและเยาวชน อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ 2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป 2.1 ควรเก็บข้อมูลจากเด็กและเยาวชนที่หลุดออกจากระบบการศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างรอบด้าน 2.2 ควรศึกษาด้วยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เพื่อพัฒนาแนวทางการคืนเด็กเข้าสู่ระบบการศึกษาในบริบทพื้นที่จริง โดยให้ชุมชน โรงเรียน และหน่วยงานท้องถิ่นมีบทบาทร่วมในกระบวนการออกแบบ การดำเนินการ และการประเมินผล จะช่วยให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเรียนต่อของเด็กในแต่ละพื้นที่

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 116 ตอนที่ 74 ก หน้า 1-23 (19 สิงหาคม 2542).
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2567). นโยบายและจุดเน้นของกระทรวงศึกษาธิการ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567. เรียกใช้เมื่อ 12 พฤศจิกายน 2568 จาก <https://www.moe.go.th/360policy-and-focus-moe-fiscal-year-2024/>
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2545). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 119 ตอนที่ 123 ก หน้า 16-21 (19 ธันวาคม 2545).

- กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. (2565). รายงานสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาปี 2565. เรียกใช้เมื่อ 3 พฤศจิกายน 2568 จาก <https://www.eef.or.th/wp-content/uploads/2022/02/รายงานสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาปี2565.pdf>
- เกศรัชนี ยืนวงศ์. (2564). นโยบายและกระบวนการขับเคลื่อนมาตรการป้องกันเด็ก เยาวชน หลุดออกจากระบบการศึกษา หลังการเกิด สถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด-19 ศึกษาเฉพาะกรณี สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.). รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต (บริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พัชราภา ตันติชูเวช. (2560). การศึกษาคุณลักษณะเชิงลึกและปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชน ออกจากระบบการศึกษา: กรณีศึกษาจังหวัดตาก. *วารสารสุทธิปริทัศน์*, 32(101), 80–91.
- สฤติย์ พันแสน และบุญธรรม ราชรักษ์. (2562). ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมกับค่าใช้จ่าย ด้านการศึกษาของครัวเรือนไทย. *วารสารรามคำแหง ฉบับบัณฑิตวิทยาลัย*, 2(2), 47–58.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- Adger, W. N. (2006). Vulnerability. *Global Environmental Change*, 16(3), 268–281. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2006.02.006>
- Chambers, R. (1989). Vulnerability, coping and policy. *IDS Bulletin*, 20(2), 1–7.
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex. *University of Chicago Legal Forum*, 1989(1), 139–167. <https://doi.org/10.1111/j.1759-5436.1989.mp20002001.x>
- Cutter, S. L., Boruff, B. J., & Shirley, W. L. (2003). Social vulnerability to environmental hazards. *Social Science Quarterly*, 84(2), 242–261. <https://doi.org/10.1111/1540-6237.8402002>

- Flanagan, B.E., Hallisey, E. J., Adams, E., & Lavery, A. Measuring community vulnerability to natural and anthropogenic hazards: the Centers for Disease Control and Prevention's Social Vulnerability Index. *Journal of environmental health*, 80(10), 34-36.
- Folke, C. (2006). Resilience: The emergence of a perspective for social–ecological systems analyses. *Global Environmental Change*, 16(3), 253–267. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2006.04.002>
- Hanushek, E. A., & Kimko, D. D. (2000). Schooling, labor-force quality, and the growth of nations. *American Economic Review*, 90(5), 1184–1208. DOI: 10.1257/aer.90.5.1184
- Hanushek, E. A., & Woessmann, L. (2008). The role of cognitive skills in economic development. *Journal of Economic Literature*, 46(3), 607–668. DOI: 10.1257/jel.46.3.607
- Kim, E., & Fannin, J. M. (2025). Creating the Comprehensive Community Vulnerability Index. *Agricultural and Resource Economics Review*, 1-28. DOI: <https://doi.org/10.1017/age.2025.17>
- Moser, C. O. N. (1998). The asset vulnerability framework: Reassessing urban poverty reduction strategies. *World Development*, 26(1), 1–19. [https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(97\)10015-8](https://doi.org/10.1016/S0305-750X(97)10015-8)
- OECD. (2014). *Education at a glance 2014: OECD indicators*. OECD Publishing.
- Ressa, T., & Andrews, A. (2022). High school dropout dilemma in America and the importance of reformation of education systems to empower all students. *International Journal of Modern Education Studies*, 6(2), 423–447. <https://doi.org/10.51383/ijonmes.2022.234>

Turner, B. L., II, Kasperson, R. E., Matson, P. A., McCarthy, J. J., Corell, R. W., Christensen, L., & Schiller, A. (2003). A framework for vulnerability analysis in sustainability science. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 100(14), 8074–8079. <https://doi.org/10.1073/pnas.1231335100>

UNICEF East Asia and Pacific Regional Office. (2019). *Learning against the odds: Evidence and policies to support all out-of-school children and adolescents in East Asia and Pacific*. UNICEF. Retrieved November 20, 2025 from <https://www.unicef.org/eap/media/3816/file/out%20of%20school.pdf>.